

ks. mjr dr Zbigniew J. Kępa

CS SG w Kętrzynie

POWINNOŚCI MORALNE ŻOŁNIERZA KORPUSU OCHRONY POGRANICZA WEDŁUG „DZIESIĘCIU PRZYKAZAŃ ŻOŁNIERZA POLSKIEGO” z 1933 r.

Korpus Ochrony Pogranicza był formacją wojskową, która w latach 1924-1939 r. strzegła wschodnich granic Polski.¹ Kres istnienia Korpusu Ochrony Pogranicza położyła II wojna światowa. Historia tej formacji i jej dzieje są stosunkowo mało znane. Zupełnie nieznane są zagadnienia dotyczące regulacji moralnych oraz postaw etyczno-moralnych żołnierzy tej formacji. W artykule podejmiemy w pewnym tylko zakresie próbę naszkicowania powinności moralnych żołnierzy tamtej formacji granicznej.

„Dziesięć Przykazań Żołnierza Polskiego”

Wydaje się, że jednym z ważniejszych wyznaczników postępowania moralnego żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza był swoisty kodeks etyczny zatytułowany „Dziesięć przykazań żołnierza polskiego”. „Przykazania” te zostały opublikowane w *Kalendarzyku Korpusu Ochrony Pogranicza* w 1933 r.² Treść tego dokumentu etycznego ma formę dziesięciu zdań oznajmujących ponumerowanych cyframi arabskimi od 1 do 10.

Dokument ten nie zawiera żadnych informacji o jego autorze bądź o autorach oraz o instytucji, która zainicjowała jego powstanie i opublikowanie. Ponieważ „Przykazania” zostały wydrukowane jako publikacja

¹ Na temat KOP patrz m.in. [w:] *Korpus Ochrony Pogranicza w 70 rocznicę powołania. Materiały z konferencji popularnonaukowej*, red. L. Grochowski, Kętrzyn 1994.

² *Kalendarzyk Korpusu Ochrony Pogranicza 1933*, bm i brw. *Kalendarzyk* został wydany w 1932 r. Informacja techniczna umieszczona na okładce „wkłęsłodruk Rotofot Warszawa” pozwala na ustalenie miejsca wydania, którym jest Warszawa. Dokładny opis tego kalendarzyka został zamieszczony w „Polsce Zbrojnej” nr 346 z dn. 15.12.1932. Numer ten poświęcony był w całości KOP. Ponadto w „Żołnierzu Polskim” nr 5 z dn. 11.02.1933 zamieszczono krótką notatkę poświęconą wspomnianemu kalendarzykowi.

Korpusu Ochrony Pogranicza należy zakładać, że miał on aprobatę naczelnego dowództwa tej formacji.

Forma i treść „Przykazań”

„Dziesięć przykazań żołnierza polskiego” posiada formę dekalogu nawiązującego w ten sposób do „Dziesięciu Bożych Przykazań” a będącego swoistym chrześcijańskim kodeksem moralnym.³ Z okresu międzywojennego znane są także inne „katalogi” powinności moralnych mających formę dekalogu. Przykładem takiego dokumentu etycznego mogą być „Przykazania Policjanta” opublikowane w czasopiśmie policyjnym „Na posterunku” w 1938 r.⁴ Także i obecnie powstają tego typu dokumenty, czego przykładem jest „Dekalog pracy” opublikowany przez Henryka Szydłowskiego w „Przewodniku Katolickim” w 1989 r.⁵

„Dziesięć przykazań żołnierza polskiego” propagowanych w Korpusie Ochrony Pogranicza miało następującą treść:

1. *Żołnierz polski wierzy w Boga, wiedząc, że jego przodkowie zawsze z Bogiem na ustach szli w bój za świętą sprawę.*
2. *Żołnierz polski zna historię swojej Ojczyzny i bierze wzór z bohaterских czynów i zasług ojców swoich.*
3. *Żołnierz polski zna i kocha swój kraj.*
4. *Żołnierz polski ceni nade wszystko honor oddziału i żołnierską cześć; jest szczerzy, otwarty, śmiały i brzydzi się kłamstwem.*
5. *Żołnierz polski czci swego Wodza i wierzy, że on poprowadzi go do zwycięstwa.*
6. *Żołnierz polski swoją dziarską postawą, pogodnym usposobieniem i życzliwością w stosunku do ludności cywilnej zjednywa sobie powszechną miłość w narodzie.*

³ Podstawowe informacje dotyczące chrześcijańskiego Dekalogu podają m.in. nast. publikacje: *Dekalog na nowo odczytany*, red. A. Offmański, Szczecin 1993, S. Łach, Dekalog, [w:] *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1985, t. 3, kol. 1106-1109; J. Kudasiewicz, Dekalog [w:] *Słownik teologiczny*, Katowice 1985, t. 1, s. 122-125; J. Łach, Dekalog, [w:] *Katolicyzm A-Z*, red. Z. Pawlak, Poznań 1999, s. 71-74.

⁴ Patrz: *Etyka zawodowa Policjanta. Materiały pokonferencyjne*, red. M. Rog, Szczytno 1999, s. 120.

⁵ H. Szydłowski, *Dekalog pracy*, „Przewodnik katolicki” nr 34 z 1989.

7. *Żołnierz polski zna i szanuje swoją broń i sprzęt, a na wojnie dąży jedynie i nieustannie do zwycięstwa.*
8. *Żołnierz polski jest opiekunem kobiety, dziecka i starca i zawsze staje w ich obronie.*
9. *Żołnierz polski bawi się godziwie i bez szkody dla zdrowia.*
10. *Żołnierz polski walczy w obronie Ojczyzny do ostatniego tchu i gotów jest zawsze oddać za nią swe życie.*

Powyższe „Przykazania” określały powinności etyczne żołnierza Korpusu Ochrony Pogranicza. Tak więc żołnierz był podmiotem „Przykazań”. Przedmiotem natomiast powinności moralnych były osoby (Bóg, swój oddział, Wódz, ludność cywilna, kobiety, dzieci, starcy, podmiot powinności) oraz Ojczyzna (kraj).

Czas powstania „Przykazań”

Nie potrafimy wskazać kiedy i w jakich okolicznościach powstało „Dziesięć przykazań żołnierza polskiego”; Kto był ich autorem?; Czy były one wyznacznikiem życia moralnego dla żołnierzy wszystkich formacji czy tylko dla KOP? Aby na te pytania odpowiedzieć potrzebna jest więc dalsza kwerenda materiałów archiwalnych.

Jeżeli chodzi o czas powstania „Przykazań” możemy na razie stwierdzić tylko tyle, że były znane już w 1932 r. *Kalendarzyk*, w którym je zamieszczono wydrukowano w 50.000 egzemplarzy i otrzymali go wszyscy żołnierze KOP za darmo. Stąd też regulacje moralne zawarte w tym swoistym kodeksie zostały rozpowszechnione i mogły oddziaływać na postawy moralne żołnierzy.

Powinności etyczne żołnierza względem osób

Najliczniejszą kategorię powinności moralnych „Dziesięciu przykazań żołnierza polskiego” stanowiły te powinności, których przedmiotem były osoby. Do tej kategorii zaliczymy powinności odnoszące się do Boga, ponieważ religie kształtujące postawy żołnierzy KOP-u (chrześcijaństwo, mozaizm, islam) ujmowały Boga jako osobę. W tej kategorii umieścimy też powinności wobec swojego oddziału, traktując oddział jako swoistego rodzaju wspólnotę osób. Powinności odnośnie osób zostały zawarte w przykazaniach: pierwszym (Bóg), czwartym (swoją od-

dział), piątym (dowódca), szóstym (ludność cywilna), ósmym (kobieta, dziecko, starzec) i dziewiątym (sam żołnierz KOP-u będący podmiotem i przedmiotem powinności moralnych).

Powinności żołnierza względem Boga

Na pierwszym miejscu w „Przykazaniach” występuje zobowiązanie moralne żołnierza do wiary w Boga. Przy uzasadnieniu tej powinności odwołano się do ojczyściej tradycji: *„Przodkowie [żołnierza] zawsze z Bogiem na ustach szli w bój za świętą sprawę”*. Dokument nie precyzował o jaką tradycję religijną chodzi. W okresie międzywojennym postawy etyczne większości żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza kształtowało przede wszystkim chrześcijaństwo (katolicyzm, prawosławie, protestantyzm), ale także w stosunku do niechrześcijan mozaizm oraz islam.⁶ Wielowyznaniowość była przyczyną tego, że opiekę religijną nad osobami wierzącymi sprawowali kapelani różnych wyznań.

Należy zauważyć, że w uzasadnieniu powinności wiary w Boga nie odwołano się do obiegowego powiedzenia „Polak – katolik” i identyfikacji zasad jedynie ze środowiskiem katolickim lub szerzej mówiąc chrześcijańskim. Pierwsze przykazanie zawierało uniwersalną treść, z którą mógł się identyfikować każdy żołnierz wyznający jakąkolwiek religię, w której występuje pojęcie Boga. Ujęcie służby wojskowej w relacji do Boga nadało obronie Ojczyzny wymiar religijny i stąd też ten rodzaj służby został uznany za „świętą sprawę”.

Każdy wierzący żołnierz podczas składania przysięgi swe powinności żołnierskie odnosił do Boga. Rota przysięgi rozpoczynała się słowami: „Przysięgam Panu Bogu Wszechmogącemu w Trójcy Świętej Jedynemu”, zaś kończyła się słowami „Tak mi dopomóż Bóg i Święta Jego

⁶ Opiekę duszpasterską nad żołnierzami sprawował Ordynariat Polowy oraz duszpasterstwa istniejące w Biurze Wyznań Niekatolickich (prawosławne, mojżeszowe, ewangelicko-augsburskie, ewangelicko-reformowane, ewangelicko-unijne; muzułmanom przydzielono jednego mułłę w charakterze lotnego kapelana); patrz: J. Odziemkowski, S. Frątczak, *Polskie duszpasterstwo wojskowe*, Warszawa 1996, s. 115-117; Z. Kępa, *Kapelani formacji granicznych II Rzeczypospolitej*, „Problemy ochrony granic” 7 (1998), s. 127-134; Z. Kępa, *Duszpasterstwo batalionu szkolnego KOP w Osowcu*, „Problemy ochrony granic” 9 (1999), s. 149-156; Z. Kępa, *Dziekan katolicki KOP*, „Problemy ochrony granic” 10 (1999), s. 143-152.

męka. Amen”. Przysięgę odbierał kapelan tego wyznania, którego był żołnierz.

Z powodu powiązania powinności żołnierskich z Bogiem wypełnienie bądź też złamanie przysięgi wojskowej miało dla wierzącego w Boga żołnierza nie tylko skutki cywilnoprawne, ale konsekwencje religijno-moralne. Nieco inny tekst przysięgi żołnierskiej przeznaczony był dla niechrześcijan, muzułmanów, ewangelicznych chrześcijan, baptystów oraz tzw. „bezwyznaniowców”. Tekst zasadniczy przysięgi był ten sam natomiast modyfikacji albo opuszczeniu ulegały słowa „Panu Bogu Wszchemogącemu w Trójcy Świętej Jędynemu” oraz końcowe „Tak mi, Panie Boże, dopomóż”.⁷

Postulat wiary w Boga nie mógł być oczywiście akceptowany przez żołnierzy niewierzących. Dla takich osób odwołanie się do tradycji wiążącej walkę o niepodległość z Bogiem mogło być tylko historycznym wspomnieniem związku dwóch różnych idei: Boga i niepodległości, które według nich niekoniecznie muszą być ze sobą powiązane związkiem przyczynowym. Osoby te musiały znaleźć inny ostateczny fundament swoich zobowiązań.

Powinności żołnierza względem swojego oddziału

Na drugim miejscu w kategorii powinności etycznych odnoszących się do osób został umieszczony oddział. Przykazanie czwarte ujmuje to następująco: „Żołnierz polski ceni nade wszystko honor oddziału i żołnierską cześć; jest szczery, otwarty, śmiały i brzydzi się kłamstwem”. Żołnierz winien cenić sobie honor swojego oddziału i przez swoje zachowanie nie powinien go pohańbić. Honor oddziału z pewnością miał bliski, wewnętrzny związek z bezwzględnym wypełnieniem rozkazów wydanych przez przełożonych, z walecznością i dyscypliną. Stosunek do żołnierzy ze swojego oddziału wyrażały cztery cechy: szczerłość, otwartość, śmiałość i prawdomówność. Spośród tych cech jedna cecha – śmiałość – zdaje się odnosić nie tyle do osób, co do zachowania się na polu bitwy.

⁷ J. Odziemkowski, S. Frątczak, op. cit., s. 121.

Powinności żołnierza wobec względem dowódcy

Powinność etyczną żołnierza w stosunku do dowódcy wyrażono terminem „cześć” i „wiara”. Żołnierz polski winien *czcić* swego *Wodza* i *wierzyć*, że on poprowadzi go do zwycięstwa. Słowo *czcić* miało konotację religijną. Dekalog nakazywał *czcić* swego ojca i matkę. Tak więc żołnierz w ojcu winien upatrywać swego ojca, okazywać mu posłuszeństwo i cześć. Wiara żołnierza w dowódcę oznaczała zaufanie w zdolności dowódcze swego przełożonego. Miał on *czcić* i *wierzyć* najpierw pierwszemu Marszałkowi Polski Józefowi Piłsudskiemu, ówczesnemu dowódcy Korpusu Ochrony Pogranicza gen. Janowi Kruszkowskiemu i wszystkim swoim bezpośrednim przełożonym. Korpus Ochrony Pogranicza kultywował legendę Piłsudskiego. Świadectwem tego jest *Kalendarzyk Korpusu Ochrony Pogranicza*. Postać marszałka scharakteryzowano w *Kalendarzyku* następująco:

„Wskrzesciciel Państwa Polskiego, twórca i wódz armii polskiej (...) stworzył rząd, zwołał sejm ustawodawczy, orężem wykreślił granice Polski. W 1920 r. odparł najazd bolszewicki. Od 1926 r. dążył całą potęgą swej woli do naprawy konstytucji. Jego geniusz pozwolił narodowi polskiemu dokonać w krótkim czasie olbrzymiego dzieła odbudowania Państwa Polskiego”.⁸

Cześć i wiara do Wodza była więc wzmacniana w Korpusie Ochrony Pogranicza kreowaniem pozytywnego wizerunku pierwszego Marszałka Polski.⁹

Powinności żołnierza względem ludności cywilnej

W „Dziesięciu przykazaniach” postawiono żołnierzom moralny wymóg takiego postępowania i zachowania się, aby zjednywać w narodzie miłość do wojska.¹⁰ Rodzi się pytanie: czy nie występuje tutaj swoi-

⁸ *Kalendarzyk...*, op. cit., s. 4.

⁹ Tytułatura „Wskrzesciciel Polski – Marszałek Józef Piłsudski” jest obecna w innych dokumentach formacji mundurowych tego okresu, np. w rozkazie Komendy Straży Granicznej na dzień 11.11.1932 r.: „Za sprawą Wskrzesciciela Polski Marszałka Józefa Piłsudskiego danem nam było dożyć Odrodzenia Polski (...)”; patrz: Rozkaz Komendy Straży Granicznej z 10.11.1932 r., p. 1.

¹⁰ „Dziesięć przykazań żołnierza polskiego”, p. 6.

stego rodzaju utylitaryzm?, tzn. następujące rozumowanie: wojsko potrzebuje życzliwości i sympatii społeczeństwa, aby posiadało potrzebne środki a ludzie w mundurach pewne przywileje. Wydaje się, że interpretacja w takich kategoriach jest niewłaściwa. Podstawowym zadaniem, a więc racją i sensem istnienia każdej formacji mundurowej jest ochrona społeczeństwa, danego państwa. Wypełnianie ustawowych zadań przez ludzi w mundurach budzi szacunek i społeczne poważanie. „Przykazania” idą w swych wymogach moralnych jeszcze dalej: żołnierz miał tak postępować, aby obywatele odnosili się do niego z miłością. Miał on pełnić służbę w taki sposób, aby inni żywili do niego jedynie pozytywne postawy wyrażające się w pojęciu „miłość”. Żołnierz KOP-u miał odznaczać się dziarską postawą – a więc sprawnością fizyczną, zdecydowaniem, krzepą, inteligencją, miał mieć pogodne usposobienie – czyli pogodą ducha, optymizmem oraz winien być życzliwy w stosunku do ludności cywilnej.

Szóste przykazanie przypomina żołnierzowi nierozzerwalną więź wojska ze społeczeństwem i stawia wymóg takiego stylu życia, by społeczeństwo było nastawione pozytywnie do instytucji, w której pełni służbę.

Powinności żołnierza względem bezbronnych i słabych

Ósme przykazanie nakazuje żołnierzowi być opiekunem tych, którzy sami nie mogą się obronić. Do tej kategorii osób zaliczono kobietę, dziecko i starca. W sytuacjach zagrożenia mundurowy ma *zawsze* przyjść im z pomocą. Tradycja otaczania szczególną ochroną kobiet, dzieci i starców ma swoje biblijne korzenie. Kto krzywdził dziecko, wdowę i starca zasługiwał na społeczne potępienie i ściągął na siebie Boży gniew.¹¹

Sam termin „opiekun” zasługuje na naszą uwagę. Żołnierz KOP-u miał tylko strzec granicy państwowej, ale miał być także *opiekunem* tych, którzy najbardziej narażeni są na krzywdy, zniewagi i upokorzenia.

¹¹ L. Roy, Dziecko, [w:] *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, Poznań-Warszawa 1982, s. 242-243; X. Léon-Dufour, Kobieta, ibidem, s. 377-381; M.-F. Laccan, Starość, ibidem, s. 906-907.

Powinności żołnierza względem samego siebie

Przykazania przypominały żołnierzowi Korpusu Ochrony Pogranicza jego obowiązki wobec samego siebie. Jest rzeczą interesującą, że w punkcie dziewiątym przypomniano te powinności, które związane są z wypoczynkiem po służbie. Żołnierz KOP-u winien się bawić godziwie, czyli wybierać takie formy rozrywki, które są społecznie akceptowane. Słowo „godziwie” zawiera w sobie także powinność wybierania takiej rozrywki czy rozrywek, które nie są ponad stan, tzn. ponad jego możliwości finansowe. Instytucją organizującą wypoczynek dla mundurowych, zwłaszcza dla oficerów w poszczególnych garnizonach były kasyna.¹² Istniały także kasyna dla podoficerów. Żołnierze Korpusu Ochrony Pogranicza z racji specyfiki służby i zamieszkania poza większymi miastami niestety nie mogli korzystać z kasyna i musieli zadowolić się tymi formami rozrywki, które były dostępne dla miejscowej ludności. Sami też organizowali zabawy dla miejscowej ludności z okazji m.in. świąt państwowych¹³. W *Kalendarzyku* wspomniano o obowiązkach społecznych żołnierza Korpusu Ochrony Pogranicza: „[Żołnierz KOP-u] urządza dla ludności cywilnej zabawy, przedstawienia i odczyty”¹⁴.

KOP wykorzystywał uroczystości patriotyczne do budzenia patriotyzmu na terenach będących w jego jurysdykcji. Kalendarium tej formacji wymieniało dwanaście uroczystości, które należało uroczysto obchodzić włączając w nie miejscową ludność: 22 stycznia – powstanie styczniowe; 1 lutego – imieniny Marszałka Śmigłego-Rydza; 19 marca – uroczystość imienin Marszałka Józefa Piłsudskiego; 3 maja rocznica Konstytucji 3 Maja; 12 maja – rocznica śmierci I Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego; 6 sierpnia – rozpoczęcie walki zbrojnej o niepodległość; 15 sierpnia – święto żołnierza; 14 października – rocznica objęcia służby na granicy przez KOP, uroczystość tę obchodzono 14 X w niedzielę lub w pierwszą niedzielę po 14 X; 11 listopada – Święto Niepodległości Polski; 29 listopada – rocznica powstania listopadowego.¹⁵

¹² F. Kusiak, *Życie codzienne oficerów Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1992, s. 168-194.

¹³ Patrz: *Kalendarzyk...*, op. cit. s. 7-19.

¹⁴ *Ibidem*, s. 31.

¹⁵ M. Babula, *Współpraca KOP z ludnością pogranicza*, „Problemy ochrony granic” 11 (2000), s. 122. Lista uroczystości, które miał obchodzić corocznie KOP została za-

Przykazanie dziewiąte wskazujące na powinności żołnierza wobec samego siebie podkreślało, że rozrywka ma być „bez szkody dla zdrowia”. W tym krótkim wyrażeniu zawiera się przestroga przed wszelkimi zachowaniami, które skutkują pogorszeniem zdrowia i kondycji psychofizycznej. Z pewnością mieściły się tutaj takie naganne zachowania jak: pijaństwo, wszelkiego rodzaju burdy, pojedynki i tzw. „fantazja ułańska” czy „fantazja oficerska”.¹⁶

Powinności względem Ojczyzny

Drugą kategorię powinności, jaką możemy wyodrębnić, tworzą powinności żołnierza wobec Ojczyzny. Kategoria ta obejmuje mniejszą liczbę powinności aniżeli przedstawiona wyżej kategoria osób. Wymogi etyczne dotyczące Ojczyzny występują w trzech przykazaniach: drugim, trzecim i dziesiątym.

Powinność poznania historii swojej Ojczyzny

W drugim „Przykazaniu” żołnierz winien sobie uświadomić ciężący na nim obowiązek etyczny znajomości historii swojej Ojczyzny: „Żołnierz polski zna historię swojej Ojczyzny”. Znajomość historii ma pomóc żołnierzowi w zrozumieniu polskiej racji stanu. Przykład argumentacji typu historycznego znajdujemy w *Kalendarzyku* w rozdziale zatytułowanym „Na co potrzebne jest wojsko”.¹⁷ Odwołano się w tym miejscu do nieodległej ówczesnemu czytelnikowi historii. Argumentacja w tym rozdziale ma następujący schemat: najpierw umieszczono tezę i wniosek typu zdroworozsądkowego „Tak jak każdy człowiek broni siebie czy swej chaty przed napadem, tak samo naród **broni swej Ojczyzny przed rabunkiem.**” Następnie wniosek poparto przypomnieniem pewnych faktów historycznych: „Rodzice wasi dobrze pamiętają, jak to w czasie wojny Prusak, Moskal czy Austriak przychodził na twoje podwórce, zabierał ci krowę z obory, siano lub słomę ze stodoły, mąkę z komory. Byłeś bez-

mieszczona w „Instrukcji pracy oświatowo-kulturalnej i propagandowej w KOP” z 1936 r. (ASGr., sygn. 541/936).

¹⁶ Na temat fantazji oficerskiej pisał F. Kusiak, *Życie codzienne oficerów...*, op. cit., s. 262-265.

¹⁷ *Kalendarzyk...*, op. cit., s. 28-29.

silny, więc zabierali ci to co chcieli i ile chcieli. Każdy się znęcał i pastwił nad tobą, zabierał ci nieraz ostatnią koszulę, bo nie było nikogo kto by cię bronił. Byłeś niewolnikiem, służyłeś obcemu, nie było wolnej Polski, a więc nie było wojska polskiego, które by cię broniło. A przecież głównym zadaniem wojska jest bronić swoich obywateli”.

Pewne zdarzenia mające miejsce w okresie zaborów zostały w *Kalendarzyku* poddane reinterpretacji, wyolbrzymione i użyte w formie propagandowej. Efekt propagandowy wzmocniło użycie drugiej osoby liczby pojedynczej („rodzice wasi...”, „zabierał ci ...”, „byłeś niewolnikiem”). Wymowa tego tekstu jest następująca: „z pewnością każdy czytelnik doświadczył w przeszłości złego traktowania przez zaborców czując się przez to bezsilny. »Obecnie« zaś wojsko polskie przyczynia się do tego, że możemy czuć się silni.” Żołnierz który był adresatem „Przykazań” uświadamiał sobie, że służąc w wojsku przyczynia się do tego, aby jego rodacy nie czuli się bezsilni wobec nieprzyjaciela.

Z *Kalendarzyka* czytelnik dowiadywał się, kto zagrażał przedwojennej Polsce. Zagrożenie czyhało ze strony Związku Socjalistycznych Republik Rad, Niemiec i Litwy. Rosja stanowiła zagrożenie dla Polski, gdyż „nie trzeba zapominać, że partia komunistyczna dąży do wywołania rewolucji na całym świecie i wysyła podżegaczy wszędzie, a specjalnie do Polski, ażeby i u nas zaprowadzić komunizm”. Niemcy od wieków – czytamy w *Kalendarzyku* – pałali nienawiścią do Polski zaś „po ostatniej przegranej wojnie (...) nie chcą się pogodzić z utratą czysto polskich ziem: Pomorza Gdańskiego i części Górnego Śląska i pragną za wszelką cenę ziemie te Polsce odebrać”.¹⁸ Litwa chce przyłączyć Wilno będące wtedy w Polskich rękach: „Uparci Litwini nie chcą jednak uznać obecnych granic z Polską i odgrają się, że dopóki Wilno nie będzie im oddane, póty nie pogodzą się z Polską”.¹⁹ *Kalendarzyk* nie widzi realnego zagrożenia ze strony takich państw jak Rumunia i Łotwa. Interesującym jest brak informacji o Czechach i o Słowacji.

Okazją do poznania historii Polski były uroczystości religijno-patriotyczne obchodzone bardzo uroczyście przez żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza. *Kalendarzyk* pod odpowiednim dniem miesiąca

¹⁸ Ibidem, s. 33.

¹⁹ Ibidem.

przypominał ważniejsze wydarzenia historyczne, takie jak: 22 stycznia – rocznica powstania styczniowego w 1863 r. „przeciwko Moskalom”; 24 marca – rocznica powstania kościuszkowskiego przeciwko Rosji w 1794 r.; 3 maja – święto narodowe na pamiątkę uchwalenia Konstytucji 3 maja 1791 r.; 3 maja – rocznica trzeciego powstania w 1921 r. na Śląsku przeciwko Niemcom; 6 sierpnia – rocznica przekroczenia granicy rosyjskiej w r. 1914 przez pierwszą kompanię kadrową pod dowództwem Komendanta Józefa Piłudskiego; 15 sierpnia – święto żołnierza na pamiątkę zwycięstwa nad bolszewikami odniesionego w r. 1920 pod Warszawą przez wojsko polskie pod dowództwem Marszałka J. Piłsudskiego; 17 sierpnia – rocznica pierwszego powstania w 1919 r. na Śląsku przeciwko Niemcom; 1 listopada – rocznica objęcia służby na granicy przez KOP w 1924 r.²⁰ 11 listopada – rocznica wypędzenia okupantów i wyzwolenia Polski „po 140 latach”²¹ niewoli w 1918 r.; 29 listopada – rocznica rozpoczęcia powstania listopadowego przez szkołę podchorążych przeciwko Rosji w 1830 r. Niektóre z wymienionych tu dat, o czym już wspomnieliśmy, stawały się okazją do zorganizowania uroczystych przyjęć, balów akademii i capstrzyków. Inne daty były okazją do refleksji historycznej.

W drugim przykazaniu znajomość historii miała być inspiracją do wiernej służby Ojczyźnie poprzez naśladowanie patriotycznych postaw żyjących dawniej Polaków. Żołnierz, jak czytamy w „Dziesięciu przykazaniach”, miał brać wzór z bohaterskich czynów i zasług swoich ojców. Historia miała więc być nauczycielką żołnierskiego życia zgodnie z powiedzeniem "historia jest nauczycielką życia".

Powinność znajomości i umiłowania swojego kraju

Przykazanie trzecie zobowiązywało żołnierza Korpusu Ochrony Pogranicza do znajomości i umiłowania swojego kraju. Powinność znajomości ojczyzestego kraju została wzmocniona wskutek uwarunkowań okresu międzywojennego. Do tej formacji trafiały niekiedy osoby, które nie

²⁰ W Instrukcji pracy oświatowo-kulturalnej i propagandowej w Korpusie Ochrony Pogranicza z 1936 r. polecono obchodzić rocznicę objęcia służby na granicy przez tę formację 14 października.

²¹ Niewola Ojczyzny trwała przez 123 lata, a nie jak podano w Kalendarzyku 140 lat.

posiadały silnej identyfikacji z państwem polskim oraz trafiało stosunkowo wielu analfabetów. Stąd też nie dziwi nas położenie silnego nacisku na pracę oświatowo-wychowawczą zarówno wśród żołnierzy, jak i pośród ludności pogranicza.²²

Powinność miłowania swojej Ojczyzny wyrażał zapis: „Żołnierz kocha swój kraj”. Kocha – to znaczy dla tego kraju żyje i pracuje, dla niego pełni służbę wojskową, a jeżeli trzeba walczy w jej obronie.

Powinność walki w obronie Ojczyzny

Żołnierska powinność walki w obronie Ojczyzny zapisana została w dwóch przykazaniach: siódmym oraz dziesiątym. Omawiając je przedstawimy najpierw treść przykazania dziesiątego a później przykazania siódmego.

Powinnością żołnierza największej wagi jest walczyć w obronie Ojczyzny, gdy jej niepodległość i integralność granic są zagrożone. W „Przykazaniach” wymóg ten został zapisany w ostatnim, dziesiątym punkcie: *Żołnierz polski walczy w obronie Ojczyzny do ostatniego tchu i gotów jest zawsze za Ojczyznę oddać swoje życie*. Wyrażenie „walczyć do ostatniego tchu” znaczy: w obronie Ojczyzny nie szczędzić swoich sił, dać z siebie wszystko. Odpowiedzią żołnierza na etyczną powinność walki w obronie zagrożonej Ojczyzny ma więc być postawa heroizmu. „Przykazania” stawiają wojskowym wymóg gotowości oddania za Ojczyznę swojego życia, gdy zajdzie taka potrzeba. W ekstremalnych sytuacjach dobro wspólne jakim jest Ojczyzna, trzeba postawić ponad dobrem osobistym, nawet ponad największym dobrem jaki człowiek posiada – życiem. Tak wielka siła zobowiązania jaka występuje w dziesiątym przykazaniu, nie występuje w innych przykazaniach, nawet w pierwszym przykazaniu, które dotyczy powinności pielęgnowania cnoty pobożności.

Kalendarzyk we wspomnianym już rozdziale „Na co potrzebne jest wojsko” powinność obrony Ojczyzny ilustruje bardzo prostym, zrozumiałym dla wszystkich porównaniem.

„Dziś każdy z was rozumie, że zamek we drzwiach jest potrzebny, aby drzwi zamknąć i nie wpuścić do chaty żadnego złoczyńcy.

²² J. Prochwicz, *Problematyka etyczna w formacjach granicznych II Rzeczypospolitej*, [w:] *Etyka zawodowa...*, op. cit., s. 24.

Tak jak każdemu z was jest potrzebny zamek we drzwiach, tak samo jest wam potrzebne wojsko, które broni nie tylko jednej chaty, jak ten zamek we drzwiach, ale broni wszystkich domów, wszystkich obywateli, mieszkających na ziemiach polskich. Bronić bliźniego przed napadem, przed krzywdą jest rzeczą piękną i obowiązkiem przez Boga nakazanym. Do tej obrony potrzebne jest wojsko. Zaszczycem i wielkim honorem niezwykłym jest służyć w wojsku we własnej, wolnej Ojczyźnie!”²³

Gotowość do oddania swojego życia w obronie Ojczyzny była istotnym rysem żołnierskiego ideału. W ustawie z dnia 23 marca 1922 r. ideał oficera określono następująco: „Oficer jest żołnierzem i obywatelem, na którym spoczywa szczególny obowiązek bronięcia Ojczyzny i gotowości w każdej chwili oddania życia w jej obronie.”²⁴

Moralny postulat obrony Ojczyzny aż do ofiary swojego życia wyrażał się w pieśniach i wierszach żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza.²⁵ W utworze „Żołnierze KOP” znajdują się następujące słowa:

*„Przysięgaliśmy stać wiernie przy granicznych słupach,
Przed złamaniem przysięgi nasz honor nas strzeże,
I wroga nie dopuścim, chyba po swych trupach,
Korpusu Pogranicza żołnierze.”*²⁶

W pieśni „KOP czuwa” uwidaczniona jest obawa, że stan pokoju może się zakończyć i w związku z agresją na Ojczyznę trzeba będzie podjąć walkę:

*„Bezpieczne są już dziś Polski oddzwierze,
Nie trzeba też nikogo nam się bać,
Bo w dzień i w noc granicy czujnie strzeże
Twarda jak głaz, kopowa szara brać.
Od Dźwiny aż po Dniestru skalne brzegi
KOP trzyma straż, a nic mu trud i znój,*

²³ *Kalendarzyk...* op. cit., s. 29.

²⁴ Patrz: J. Prochwicz, op. cit., s. 24.

²⁵ Pieśni KOP-u zostały zamieszczone w zbiorze *KOP w pieśni i wierszu*, Warszawa 1935. Niektóre z nich przedrukowano w modlitewniku i śpiewniku Straży Granicznej *Trzymamy straż bośmy wierni*, oprac. K. Tuszyński, Warszawa 1996.

²⁶ *Trzymamy straż bośmy wierni...*, op. cit., s. 290.

*Gdy przyjdzie czas – to KOP-u wnet szeregi
Runą, jak lwy, na wroga krwawy bój.*²⁷

Powinność znajomości oręża i sprzętu wojskowego

W przykazaniu siódmym pojawił się etyczny wymóg znajomości i poszanowania oręża oraz sprzętu wojskowego. Powinność tę należy ujmować ściśle w relacji do powinności walki w obronie Ojczyzny. Tak więc zobowiązania wobec Ojczyzny jawią się jako źródło powinności odnoszących się do broni i do wyposażenia wojskowego.

W powyższym przykazaniu pojawiła się jeszcze jedna powinność tj. na wojnie żołnierz ma dążyć jedynie i bezustannie do zwycięstwa. Ta powinność motywuje konieczność właściwego stosunku do ekwipunku wojskowego pojętego bardzo szeroko. Uregulowania etyczne odnoszące się do sytuacji wojny świadczą o tym, że wojnę traktowano w tym czasie, w którym powstało „Dziesięć przykazań żołnierza polskiego”, jako realne zagrożenie.

Każdy dokument etyczny w formie kodeksu, zasad czy przykazań ma pewną siłę oddziaływania na postawy ludzi. Wpływ ten trudniej zaobserwować i opisać aniżeli w przypadku uregulowań prawnych. Trudno więc obecnie bez dalszych badań odpowiedzieć na pytanie: na ile „Dziesięć przykazań żołnierza polskiego” przyczyniło się do zaistnienia pozytywnych postaw żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza? Zagadnienia te mogą stać się przedmiotem dalszych prac badawczych.

Uchwyczone przez nas zobowiązania moralne oraz idee moralne będące częścią etosu Korpusu Ochrony Pogranicza mogą i powinny stać się źródłem inspiracji etycznych dla tych wszystkich, którzy obecnie ochraniają granice naszego państwa.

Kępa J. Zbigniew; Powinności moralne żołnierza Korpusu Ochrony Pogranicza według „Dziesięciu przykazań żołnierza Polskiego” z 1933 r., w: Problemy Ochrony Granic. Biuletyn nr 17 (2001), s. 155 – 168.

²⁷ Ibidem, s. 20-281.